

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پژوهشکده زبان‌شناسی

گروه همگانی

پایان‌نامه کارشناسی ارشد / رشته زبان‌شناسی گرایش همگانی

**تحول تاریخی استعاره‌های مفهومی «خوشبختی» در زبان فارسی:
رویکردی شناختی، در زمانی و پیکره‌بنیان**

استاد راهنما:

دکتر آریتا افراشی

استاد مشاور:

دکتر مسعود قیومی

پژوهشگر:

پریسا طهماسبی افشار

مهر ۱۳۹۷

سپاسگزاری:

سپاس بی‌کران ایزد منان را که یار و یاور لحظه لحظه‌ی زندگی‌م بود و به لطف و عنایت خود توفیق دستیابی به قطره‌ای از علم بی‌منتهای خود را روزیم کرد.

طی دوران تحصیل در این مقطع از مساعدت و همراهی اساتید گران‌قدری بهره‌مند گردیدم که ضمن اعلام مراتب تقدیر و تشکر خود، توفیق روزافزون ایشان را از درگاه حضرت حق خواستارم.

از استاد راهنمای گرامی خود سرکار خانم دکتر افراشی که در تمامی مراحل نگارش این پایان‌نامه با صبر و بردباری پاسخگوی پرسش‌های بی‌شمارم بودند کمال تشکر و قدردانی را دارم.

از استاد مشاور گرامی خود جناب آقای دکتر قیومی که مرا سخاوتمندانه از راهنمایی‌های خود بهره‌مند کردند بسیار سپاسگزارم.

از استاد گرامی خود سرکار خانم دکتر رستم‌بیک سپاسگزارم که زحمت مطالعه، ارزیابی و داوری این پایان‌نامه را تقبل کردند.

از پدر و مادر عزیزم، نخستین آموزگاران زندگی‌م، کمال تشکر را دارم و به پاس محبت و زحمات بی‌دریغشان همواره دست‌بوسشان خواهم بود.

لازم می‌دانم از دوستان عزیزم در پژوهشگاه نیز تشکر ویژه‌ای کنم. لطف و حمایت آنان را همیشه در خاطر خواهم داشت و برایشان از خداوند موفقیت در تمام مراحل زندگی را خواهانم.

و در پایان قدردان همه کسانی هستم که به نوعی مرا در به انجام رساندن این مهم یاری نمودند.

تقدیم به:

ضمن تشکر و سپاس بی کران و با کمال افتخار ما حاصل آموخته‌هایم را تقدیم می‌نمایم به محضر تمامی اساتید گرامیم که در راه کسب دانش راهنمایی کرده و در طول تحصیل همراه و همگام من بوده‌اند.

چکیده

در پژوهش حاضر به بررسی استعاره‌های مفهومی «خوشبختی» در پیکره‌ی تاریخی و معاصر زبان فارسی پرداخته‌ایم تا از طریق تحلیل مقایسه‌ای داده‌های این دو پیکره به تحول تاریخی مفهوم «خوشبختی» در ذهن جمعی فارسی‌زبانان از گذشته تا کنون دست یابیم. در ابتدا، با جست‌وجوی کلیدواژه‌های از پیش تعیین شده در پایگاه دادگان زبان فارسی، دو پیکره‌ی نمونه (پیکره‌ی تاریخی و پیکره‌ی معاصر) شامل جملات شاهدهی از آثار داستانی زبان فارسی به دست آمد. سپس جملات شاهد حاوی استعاره‌های مفهومی «خوشبختی» از این دو پیکره استخراج شد. پیکره‌ی تاریخی شامل ۳۱۶ جمله از ۱۳ اثر و پیکره‌ی معاصر شامل ۵۰۶ جمله از ۶۱ اثر می‌باشد. در نهایت، از پیکره‌ی تاریخی ۴۲ نام‌نگاشت در قالب ۲۲ حوزه‌ی مبدأ و از پیکره‌ی معاصر ۷۶ نام‌نگاشت در قالب ۴۵ حوزه‌ی مبدأ به دست آمد. بررسی‌های انجام شده نشان داد که در پیکره‌ی تاریخی حوزه‌های مبدأ «انسان»، «شیء»، «مکان»، «گیاه»، «موهبت» و «ماده»، و در پیکره‌ی معاصر حوزه‌های مبدأ «انسان»، «شیء»، «مکان»، «ازدواج»، «دارای مرتبه» و «بالا» بیشترین فراوانی را در مفهوم‌سازی استعاری «خوشبختی» در زبان فارسی داشته‌اند. نتیجه‌ی دیگری که از این پژوهش به دست آمد تغییر توجه فارسی‌زبانان در طول زمان از «محیط بیرون» یعنی محیط زیست به «درون خویش» یعنی مناسبات، احساسات و دارایی خود بود. در پایان، مقایسه‌ای نیز بین نتایج به دست آمده از پیکره‌ی معاصر «خوشبختی» و یافته‌های پژوهش‌های پیشین در حوزه‌ی عواطف زبان فارسی از جمله تباری و افراشی (۱۳۹۵)، قوچانی (۱۳۹۵)، زوروز، افراشی و عاصی (۱۳۹۲) و افراشی و مقیمی‌زاده (۱۳۹۳) انجام شد. این بررسی، شباهت بین مفهوم‌سازی استعاری «خوشبختی» با عواطف اصلی را در زبان فارسی نشان داد.

کلیدواژه‌ها: معنی‌شناسی‌شناختی، استعاره‌ی مفهومی، تحول تاریخی استعاره‌ها، عواطف، تحلیل پیکره‌بنیان، خوشبختی.

فهرست مطالب

۱	فصل اول: کلیات پژوهش.....
۲	۱-۱. مقدمه.....
۳	۲-۱. اهداف پژوهش.....
۳	۳-۱. مسئله‌ی پژوهش.....
۳	۴-۱. اهمیت و ضرورت انجام پژوهش.....
۴	۵-۱. جنبه‌ی نوآوری و جدید بودن پژوهش.....
۴	۶-۱. پرسش‌های پژوهش.....
۵	۷-۱. فرضیات پژوهش.....
۵	۸-۱. روش‌شناسی پژوهش و روش گردآوری داده‌ها.....
۵	۱-۸-۱. شیوه‌ی انجام پژوهش و دلیل انتخاب این روش.....
۶	۲-۸-۱. فنون و ابزارهای گردآوری اطلاعات.....
۶	۳-۸-۱. فنون و روش تجزیه و تحلیل اطلاعات.....
۶	۹-۱. موانع و محدودیت‌های پژوهش.....
۷	۱۰-۱. کاربردهای پژوهش.....
۸	۱۱-۱. سازمان‌بندی پژوهش.....
۱۰	فصل دوم: پیشینه‌ی مطالعات.....
۱۱	۱-۲. مقدمه.....
۱۱	۲-۲. استعاره‌های مفهومی در آثار غیرایرانی.....
۱۱	۱-۲-۲. ردی (۱۹۷۹).....
۱۲	۲-۲-۲. لیکاف و جانسون (b) (۱۹۸۰).....
۱۳	۳-۲-۲. لیکاف و جانسون (a) (۱۹۸۰).....

- ۱۳.....۴-۲-۲. لیکاف و جانسون (۱۹۸۰C).....
- ۱۴.....۵-۲-۲. لیکاف (۱۹۸۶).....
- ۱۵.....۶-۲-۲. لیکاف (۱۹۹۳).....
- ۱۶.....۷-۲-۲. گوتلی (۱۹۹۷).....
- ۱۶.....۸-۲-۲. کوچش (۲۰۰۵b).....
- ۱۷.....۹-۲-۲. گیرارتز و کایکنز (۲۰۰۷).....
- ۱۷.....۱۰-۲-۲. گیز (۲۰۰۸).....
- ۱۸.....۱۱-۲-۲. کوچش (۲۰۱۰).....
- ۱۸.....۱۲-۲-۲. برِندت و تانیتا (۲۰۱۱).....
- ۱۹.....۱۳-۲-۲. تریم (۲۰۱۱).....
- ۱۹.....۱۴-۲-۲. یو (۲۰۱۷).....
- ۲۰.....۳-۲-۲. استعاره‌های مفهومی در آثار ایرانی.....
- ۲۰.....۱-۳-۲. گلفام و یوسفی‌راد (۱۳۸۱).....
- ۲۱.....۲-۳-۲. هاشمی (۱۳۸۹).....
- ۲۱.....۳-۳-۲. شریفی و حامدی‌شیروان (۱۳۸۹).....
- ۲۲.....۴-۳-۲. عرب‌یوسف‌آبادی و فرضی‌شوب (۱۳۹۰).....
- ۲۲.....۵-۳-۲. گندمکار (۱۳۹۱).....
- ۲۳.....۶-۳-۲. افراشی، حسامی و سالاس (۱۳۹۱).....
- ۲۳.....۷-۳-۲. افراشی و حسامی (۱۳۹۲).....
- ۲۴.....۸-۳-۲. قادری نجف‌آبادی و توانگر (۱۳۹۲).....
- ۲۵.....۹-۳-۲. رضایی و مقیمی (۱۳۹۲).....
- ۲۵.....۱۰-۳-۲. عموزاده، توانگر و صراحی (۲۰۱۲).....

- ۲۶.....۱۱-۳-۲. علی پور، شریفی و ایزانلو (۱۳۹۵).....
- ۲۶.....۱۲-۳-۲. افراشی و یگانه (۱۳۹۵).....
- ۲۷.....۱۳-۳-۲. افراشی (۱۳۹۵).....
- ۲۸.....۴-۲. استعاره‌های حوزه‌ی عواطف در آثار غیرایرانی.....
- ۲۸.....۱-۴-۲. ویرژیتسکا (۱۹۸۶).....
- ۲۸.....۲-۴-۲. لیکاف و کوچش (۱۹۸۷).....
- ۲۹.....۳-۴-۲. کوچش (۱۹۹۱a).....
- ۳۰.....۴-۴-۲. کوچش (۱۹۹۱b).....
- ۳۰.....۵-۴-۲. ویرژیتسکا (۱۹۹۲).....
- ۳۱.....۶-۴-۲. اماناتیان (۱۹۹۵).....
- ۳۱.....۷-۴-۲. یو (۱۹۹۵).....
- ۳۱.....۸-۴-۲. آپرسیان (۱۹۹۷).....
- ۳۲.....۹-۴-۲. کوچش (۲۰۰۰).....
- ۳۲.....۱۰-۴-۲. پِنیا سِرول (۲۰۰۱).....
- ۳۳.....۱۱-۴-۲. سوربانو (۲۰۰۳).....
- ۳۳.....۱۲-۴-۲. تیساری، پسی و سلملا (۲۰۰۸).....
- ۳۴.....۱۳-۴-۲. آنساه (۲۰۱۰).....
- ۳۴.....۱۴-۴-۲. چن (۲۰۱۰a).....
- ۳۵.....۱۵-۴-۲. اِسِنوا (۲۰۱۱).....
- ۳۵.....۱۶-۴-۲. لیو و ژائو (۲۰۱۳).....
- ۳۶.....۱۷-۴-۲. پونته‌روتو (۲۰۱۴).....
- ۳۶.....۱۸-۴-۲. اَلْمیرابی (۲۰۱۵).....

- ۳۷.....۱۹-۴-۲. دو (۲۰۱۵).....
- ۳۸.....۲۰-۴-۲. پاتووری (۲۰۱۵).....
- ۳۸.....۲۱-۴-۲. لیو و لی (۲۰۱۶).....
- ۳۹.....۲۲-۴-۲. احمد (۲۰۱۶).....
- ۳۹.....۲۳-۴-۲. بارچارد، گُرب و زُو (۲۰۱۷).....
- ۴۰.....۵-۲. استعاره‌های حوزه‌ی عواطف در آثار ایرانی.....
- ۴۰.....۱-۵-۲. پیرزاد مشاک، پاژخ و حیاتی (۲۰۱۲).....
- ۴۰.....۲-۵-۲. ملکیان و ساسانی (۱۳۹۲).....
- ۴۱.....۳-۵-۲. صراحی و عموزاده (۱۳۹۲).....
- ۴۲.....۴-۵-۲. طالبی دستنایی، افراشی و حق‌بین (۱۳۹۵).....
- ۴۲.....۵-۵-۲. مرادی و پیرزاد مشاک (۲۰۱۴).....
- ۴۳.....۶-۵-۲. فضائلی و ابراهیمی (۱۳۹۳).....
- ۴۳.....۶-۲. استعاره‌های مفهومی خوشبختی در آثار غیرایرانی.....
- ۴۳.....۱-۶-۲. کوچش (۲۰۰۸).....
- ۴۴.....۲-۶-۲. پفلاگ (۲۰۰۹).....
- ۴۵.....۳-۶-۲. چن (۲۰۱۰b).....
- ۴۵.....۴-۶-۲. لی (۲۰۱۰).....
- ۴۶.....۵-۶-۲. کوچش (۲۰۱۱).....
- ۴۷.....۶-۶-۲. حمدی (۲۰۱۵).....
- ۴۷.....۷-۶-۲. سیلاگ (۲۰۱۶).....
- ۴۸.....۸-۶-۲. نگوین (۲۰۱۶).....
- ۴۸.....۷-۲. استعاره‌های مفهومی خوشبختی در آثار ایرانی.....

- ۴۸.....۱-۷-۲. پاکتچی (۱۳۸۲).....
- ۴۹.....۲-۷-۲. صفرنژاد، هو-عبدالله و مت‌أول (۲۰۱۴).....
- ۵۰.....۸-۲. مطالعات زبان‌شناختی با رویکرد پیکره‌ای در آثار غیرایرانی.....
- ۵۰.....۱-۸-۲. بایبر (۱۹۹۳).....
- ۵۰.....۲-۸-۲. کِنیدی (۱۹۹۸).....
- ۵۱.....۳-۸-۲. گرایس و استفانوویچ (۲۰۰۶).....
- ۵۲.....۴-۸-۲. مک‌اینری و هاردی (۲۰۱۲).....
- ۵۲.....۹-۲. مطالعات زبان‌شناختی با رویکرد پیکره‌ای در آثار ایرانی.....
- ۵۲.....۱-۹-۲. عاصی (۱۳۸۵).....
- ۵۲.....۲-۹-۲. بامشادی و انصاریان (۱۳۹۳).....
- ۵۳.....۱۰-۲. مطالعه‌ی استعاره‌های مفهومی با رویکرد پیکره‌ای در آثار غیرایرانی.....
- ۵۳.....۱-۱۰-۲. بارسلونا و سوریانو (۲۰۰۴).....
- ۵۴.....۲-۱۰-۲. دینان و پاتر (۲۰۰۴).....
- ۵۵.....۳-۱۰-۲. چارتریس بلک (۲۰۰۴).....
- ۵۵.....۴-۱۰-۲. دینان (۲۰۰۵).....
- ۵۶.....۵-۱۰-۲. استفانوویچ (۲۰۰۶a).....
- ۵۶.....۶-۱۰-۲. سوان (۲۰۰۹).....
- ۵۷.....۷-۱۰-۲. نِگرو آلوسک (۲۰۱۴).....
- ۵۸.....۱۱-۲. مطالعه‌ی استعاره‌های مفهومی با رویکرد پیکره‌ای در آثار ایرانی.....
- ۵۸.....۱-۱۱-۲. افراشی، عاصی و جولایی (۱۳۹۴).....
- ۵۸.....۲-۱۱-۲. انصاریان، غلامعلی‌زاده و تفکری رضایی (۱۳۹۵).....
- ۵۹.....۱۲-۲. مطالعه‌ی استعاره‌های مفهومی عواطف با رویکرد پیکره‌ای در آثار غیرایرانی.....

- ۵۹.....۱-۱۲-۲. تیساری (۲۰۰۱).....
- ۵۹.....۲-۱۲-۲. سیرویده (۲۰۰۸).....
- ۶۰.....۳-۱۲-۲. رتوا (۲۰۰۸).....
- ۶۰.....۴-۱۲-۲. تورکر (۲۰۱۳).....
- ۶۱.....۵-۱۲-۲. نگوین (۲۰۱۳).....
- ۶۱.....۱۳-۲. مطالعه‌ی استعاره‌های مفهومی عواطف با رویکرد پیکره‌ای در آثار ایرانی.....
- ۶۱.....۱-۱۳-۲. زوروز، افراشی و عاصی (۱۳۹۲).....
- ۶۲.....۲-۱۳-۲. افراشی و مقیمی‌زاده (۱۳۹۳).....
- ۶۲.....۳-۱۳-۲. مولودی، کریمی‌دوستان و بی‌جن‌خان (۱۳۹۴).....
- ۶۳.....۴-۱۳-۲. تباری و افراشی (۱۳۹۴).....
- ۶۳.....۵-۱۳-۲. قوچانی (۱۳۹۵).....
- ۶۴.....۶-۱۳-۲. رستم‌بیک تفرشی و امیری (۱۳۹۷).....
- ۶۵.....۱۴-۲. مطالعه‌ی استعاره‌های مفهومی خوشبختی با رویکرد پیکره‌ای در آثار غیرایرانی.....
- ۶۵.....۱-۱۴-۲. استفانوویچ (۲۰۰۴).....
- ۶۵.....۲-۱۴-۲. تیساری (۲۰۰۸).....
- ۶۶.....۳-۱۴-۲. اویشی و همکاران (۲۰۱۳).....
- ۶۷.....۱۵-۲. جمع‌بندی.....
- ۶۸..... فصل سوم: ملاحظات نظری.....
- ۶۹.....۱-۳. مقدمه.....
- ۶۹.....۲-۳. علم شناخت.....
- ۷۰.....۳-۳. زبان‌شناسی شناختی.....
- ۷۲.....۴-۳. معناشناسی شناختی.....

- ۷۳.....۵-۳ مفاهیم کلیدی در معناشناسی شناختی.....
- ۷۳.....۱-۵-۳ مقوله‌بندی.....
- ۷۶.....۲-۵-۳ طرحواره.....
- ۷۷.....۶-۳ استعاره.....
- ۸۰.....۱-۶-۳ سازوکار نظام مفهوم‌سازی ذهن در درک استعاره.....
- ۸۲.....۲-۶-۳ انواع استعاره.....
- ۸۲.....۳-۶-۳ استعاره‌های دانش‌بنیاد و طرحواره‌بنیاد.....
- ۸۳.....۴-۶-۳ نگاشت و نام‌نگاشت.....
- ۸۴.....۵-۶-۳ حوزه‌ی مبدأ و حوزه‌ی مقصد.....
- ۸۵.....۷-۳ مجاز.....
- ۸۸.....۸-۳ پیکره‌ی زبانی.....
- ۸۸.....۱-۸-۳ تعریف پیکره.....
- ۸۹.....۲-۸-۳ طبقه‌بندی و انواع پیکره‌ها.....
- ۹۰.....۳-۸-۳ پایگاه دادگان زبان فارسی (PLDB).....
- ۹۲.....۴-۸-۳ زبان‌شناسی پیکره‌ای.....
- ۹۳.....۵-۸-۳ رویکرد پیکره‌ای به مطالعه‌ی استعاره.....
- ۹۴.....۶-۸-۳ مطالعات پیکره‌ای و معناشناسی.....
- ۹۴.....۷-۸-۳ روش‌های استخراج استعاره از پیکره.....
- ۹۶.....۹-۳ عواطف.....
- ۹۸.....۱-۹-۳ تعریف عواطف.....
- ۹۹.....۲-۹-۳ مفهوم‌سازی عواطف.....
- ۱۰۰.....۳-۹-۳ استعاره‌های عواطف.....

۱۰۲.....	۴-۹-۳. ماهیت روان‌شناختی عواطف.....
۱۰۳.....	۵-۹-۳. استعاره‌های عواطف و فرهنگ.....
۱۰۵.....	۱۰-۳. جمع‌بندی.....
۱۰۶.....	فصل چهارم: گردآوری و تحلیل داده‌ها.....
۱۰۷.....	۱-۴. مقدمه.....
۱۰۷.....	۲-۴. معرفی روش پژوهش.....
۱۱۳.....	۳-۴. پیکره‌ی تاریخی.....
۱۱۳.....	۱-۳-۴. داده‌های پیکره‌ی تاریخی.....
۱۱۳.....	۲-۳-۴. فراوانی نام‌نگاشت‌های پیکره‌ی تاریخی.....
۱۲۴.....	۳-۳-۴. حوزه‌های مبدأ پیکره‌ی تاریخی.....
۱۲۷.....	۴-۴. پیکره‌ی معاصر.....
۱۲۷.....	۱-۴-۴. داده‌های پیکره‌ی معاصر.....
۱۲۸.....	۲-۴-۴. فراوانی نام‌نگاشت‌های پیکره‌ی معاصر.....
۱۴۹.....	۳-۴-۴. حوزه‌های مبدأ پیکره‌ی معاصر.....
۱۵۳.....	۵-۴. مقایسه‌ی داده‌های پیکره‌ی تاریخی و معاصر.....
۱۶۱.....	۶-۴. جمع‌بندی.....
۱۶۲.....	فصل پنجم: نتیجه‌گیری.....
۱۶۳.....	۱-۵. مقدمه.....
۱۶۳.....	۲-۵. پاسخ به پرسش‌ها و محک فرضیه‌ها.....
۱۶۵.....	۳-۵. نتایج فرعی.....
۱۶۵.....	۱-۳-۵. مقایسه‌ی نام‌نگاشت‌های «خوشبختی» با «ترس»، «شادی»، «خشم» و «شرم».....
۱۶۸.....	۴-۵. کاربردهای پژوهش.....

- ۵-۵. پیشنهادهایی برای پژوهش‌های آتی..... ۱۶۹
- ۵-۶. جمع‌بندی..... ۱۶۹
- منابع**..... ۱۷۰
- منابع فارسی..... ۱۷۱
- منابع انگلیسی..... ۱۷۵
- واژه‌نامه**..... ۱۸۹
- واژه‌نامه‌ی فارسی به انگلیسی..... ۱۹۰
- واژه‌نامه‌ی انگلیسی به فارسی..... ۱۹۸
- پیوست**..... ۲۰۵
- پیکره‌ی تاریخی..... ۲۰۶
- پیکره‌ی معاصر..... ۲۳۲
- چکیده‌ی انگلیسی..... ۲۶۶

فهرست جداول

- جدول ۴-۱. فراوانی نام‌نگاشت‌های خوشبختی در پیکره‌ی تاریخی..... ۱۱۴
- جدول ۴-۲. درصد فراوانی نام‌نگاشت‌های خوشبختی در پیکره‌ی تاریخی..... ۱۱۵
- جدول ۴-۳. فراوانی حوزه‌های مبدأ خوشبختی در پیکره‌ی تاریخی..... ۱۲۴
- جدول ۴-۴. درصد فراوانی حوزه‌های مبدأ خوشبختی در پیکره‌ی تاریخی..... ۱۲۶
- جدول ۴-۵. فراوانی نام‌نگاشت‌های خوشبختی در پیکره‌ی معاصر..... ۱۲۸
- جدول ۴-۶. درصد فراوانی نام‌نگاشت‌های خوشبختی در پیکره‌ی معاصر..... ۱۳۰
- جدول ۴-۷. فراوانی حوزه‌های مبدأ خوشبختی در پیکره‌ی معاصر..... ۱۴۹
- جدول ۴-۸. درصد فراوانی حوزه‌های مبدأ خوشبختی در پیکره‌ی معاصر..... ۱۵۲
- جدول ۴-۹. مقایسه‌ی نام‌نگاشت‌های خوشبختی در پیکره‌ی معاصر و تاریخی..... ۱۵۴
- جدول ۴-۱۰. مقایسه‌ی حوزه‌های مبدأ خوشبختی در پیکره‌ی معاصر و تاریخی..... ۱۵۸
- جدول ۴-۱۱. حوزه‌های مبدأ خوشبختی مشترک در پیکره‌ی معاصر و تاریخی..... ۱۶۰
- جدول ۵-۱. مقایسه‌ی نام‌نگاشت‌های ترس و خوشبختی..... ۱۶۵
- جدول ۵-۲. مقایسه‌ی نام‌نگاشت‌های شادی و خوشبختی..... ۱۶۶
- جدول ۵-۳. مقایسه‌ی نام‌نگاشت‌های خشم و خوشبختی..... ۱۶۷
- جدول ۵-۴. مقایسه‌ی نام‌نگاشت‌های شرم و خوشبختی..... ۱۶۸

فهرست تصاویر

تصویر ۱-۳. مجموعه‌ای از ظروف فنجان مانند و لیوان مانند..... ۷۴

فهرست نمودارها

- نمودار ۱-۳. زبان و عواطف..... ۹۸
- نمودار ۲-۳. طرح کلی مفهوم‌سازی عواطف..... ۹۹
- نمودار ۱-۴. درصد فراوانی نام‌نگاشت‌های خوشبختی در پیکره‌ی تاریخی..... ۱۱۶
- نمودار ۲-۴. درصد فراوانی حوزه‌های مبدأ خوشبختی در پیکره‌ی تاریخی..... ۱۲۷
- نمودار ۳-۴. درصد فراوانی نام‌نگاشت‌های خوشبختی در پیکره‌ی معاصر..... ۱۳۱
- نمودار ۴-۴. درصد فراوانی حوزه‌های مبدأ خوشبختی در پیکره‌ی معاصر..... ۱۵۳

فصل اول
کلیات پژوهش

تا اواخر قرن بیستم، مطالعه‌ی معنا به روزی معوق شده بود که تحلیل علمی آن امکان پذیر شود. هم‌اکنون، در قرن بیست و یکم، شاهد آن هستیم که بسیاری از موضوعات مطرح در معناشناسی شناختی^۱ که غیرقابل مطالعه تصور می‌شد، به صورت علمی در حال بررسی است (افراشی، ۱۳۹۵). یکی از اتفاقات حائز اهمیت در معناشناسی، تغییراتی بود که در روش پژوهش‌ها روی داد. بهره‌گیری از پیکره‌های زبانی^۲ و شیوه‌های رایانشی در گردآوری و تحلیل داده‌ها، ماهیت این پژوهش‌ها را تغییر داد، چراکه معناشناسان این امکان را به دست آورده‌اند که با دقت و سرعت بیشتری به بررسی حجم بزرگی از داده‌ها بپردازند (افراشی، ۱۳۹۵).

از عوامل دیگری که بر معناشناسی قرن بیست و یکم تأثیر گذاشت، این اندیشه بود که معانی به ظاهر یکسان می‌توانند در فرهنگ‌های مختلف تفاوت داشته باشند (افراشی، ۱۳۹۵). در همین راستا، استعاره‌ی مفهومی^۳ که نخستین بار در لیکاف^۴ و جانسون^۵ (۱۹۸۰b) مطرح شد، مشهورترین موضوعی است که عموماً زبان‌شناسی شناختی^۶ را با آن می‌شناسند. ویژگی چندبعدی بودن استعاره‌های مفهومی، موجب شده پژوهشگرانی با تخصص‌های گوناگون نیز به این موضوع بپردازند، به گونه‌ای که این موضوع در ادبیات، رشد و فراگیری زبان کودک، عصب‌شناسی، نشانه‌شناسی، دین‌پژوهی، مطالعات ترجمه، مطالعه‌ی فرهنگ و حوزه‌های دیگر، مورد پژوهش‌های بسیاری قرار گرفته است. در پی توجه علوم مختلف به این موضوع، مطالعه‌ی علمی عواطف^۷ نیز که پیش‌تر مورد بررسی علمی قرار نگرفته بود، در حوزه‌ی علم شناخت و زبان‌شناسی شناختی مورد استقبال قرار گرفت (افراشی، ۱۳۹۷). با توجه به آنچه گفته شد، در پژوهش حاضر سعی داریم با تکیه بر رویکردی شناختی و پیکره‌بنیان^۸، تحول استعاره‌های مفهومی «خوشبختی»^۹ در زبان فارسی را از گذشته تا امروز مورد مطالعه قرار دهیم.

¹ Cognitive Semantics

² Linguistic Corpus

³ Conceptual Metaphor

⁴ Lakoff, George

⁵ Johnson, Mark

⁶ Cognitive Linguistics

⁷ Emotions

⁸ Corpus-based

⁹ Happiness

۲-۱. اهداف پژوهش

هدف پژوهش حاضر این است که به نگاشت‌های^۱ استعاری تاریخی و معاصرِ واژه‌ی «خوشبختی» دست پیدا کنیم و سپس با تحلیل و مقایسه‌ی آن‌ها به تحول تاریخی استعاره‌های مفهومی «خوشبختی» در زبان فارسی پی ببریم تا مشخص شود که مفهوم‌سازی استعاری و در نتیجه، تعریف این واژه در ذهن جمعی فارسی‌زبانان و فرهنگ آنان، دست‌خوش چه تغییراتی شده‌است. برای دستیابی به این هدف، از «پایگاه دادگان زبان فارسی»^۲ که در سال ۱۳۸۴ به کوشش آقای دکتر سید مصطفی عاصی در شبکه‌ی جهانی اینترنت قرار داده شد، استفاده خواهد شد.

۳-۱. مسئله‌ی پژوهش

مطالعه‌ی استعاره با رویکرد در زمانی و شناختی، جهت‌گیری جدیدی در مطالعات معناشناسی محسوب می‌شود. از سویی، این‌گونه مطالعات، یکی از حوزه‌های مهم زبان‌شناسی شناختی محسوب می‌شود و از سوی دیگر، دریافت مفهوم «خوشبختی» نیز به لحاظ فرهنگی و اجتماعی مسئله‌ی مهمی تلقی می‌شود. مسئله‌ی پژوهش حاضر این است که مفهوم «خوشبختی» در ذهن فارسی‌زبانان در گذشته و حال چگونه بازنمایی شده‌است، تا از طریق مقایسه‌ی نتیجه‌ی آن‌ها دریابیم که مفهوم‌سازی استعاری «خوشبختی» در طول زمان در ذهن جمعی فارسی‌زبانان دچار چه تغییراتی شده‌است. بنابراین، از این رهگذر می‌توان به تغییرات شناختی، فرهنگی و اجتماعی جامعه‌ی فارسی‌زبانان در دریافت این مفهوم پی برد. در نتیجه، این مسئله هم در معنی‌شناسی و هم به لحاظ فرهنگی-اجتماعی دارای اهمیت است. همچنین دستاوردهای این مطالعه هم برای پژوهشگران زبان‌شناس، به ویژه پژوهشگران در حوزه‌ی زبان‌شناسی شناختی، و هم پژوهشگران در علوم اجتماعی، مطالعات فرهنگی و علوم شناختی^۳ قابل استفاده و مهم تلقی می‌شود.

۴-۱. اهمیت و ضرورت انجام پژوهش

آثار پژوهشی معدودی به‌طور خاص به تحول تاریخی مفهوم‌سازی «خوشبختی» پرداخته‌اند که این کارهای معدود نیز در حوزه‌ی علوم دیگری به غیر از معنی‌شناسی بوده و در نتیجه، موضوع بررسی و نتایج آن با پژوهش حاضر نامرتب است. در ایران نیز که پژوهش‌های متعددی در مورد معنی‌شناسی شناختی و به‌خصوص با موضوع استعاره‌های مفهومی عواطف (شادی، ترس، خشم،...) انجام شده‌است، پژوهشی با

^۱ Mapping

^۲ PLDB

^۳ Cognitive Science

موضوع تحول تاریخی استعاره‌های مفهومی خوشبختی در زبان فارسی یافت نمی‌شود. در نتیجه پژوهش حاضر به دلیل نوآوری و جدید بودن و همچنین به دلیل کارکردی که دستاوردهای آن در علوم اجتماعی و مطالعات فرهنگی خواهد داشت، با اهمیت محسوب می‌شود.

۱-۵. جنبه‌ی نوآوری و جدید بودن پژوهش

در حوزه‌ی معناشناسی‌شناختی، پژوهش‌های بسیاری در داخل و خارج ایران در زمینه‌ی عواطف و با تکیه بر رویکرد پیکره‌ای انجام شده‌است. در اغلب این پژوهش‌ها، استعاره‌های مفهومی یکی از عواطف در پیکره‌ی معاصر یک زبان بررسی می‌شود یا نتایج بررسی استعاره‌های یکی از عواطف در دو زبان مختلف مقایسه می‌شود؛ اما کمتر پژوهشی را می‌یابیم که به تحول تاریخی استعاره‌های مفهومی عواطف پرداخته باشد.

در پژوهش حاضر، سعی داریم با تکیه بر رویکرد شناختی، در زمانی و پیکره‌مدار^۲، استعاره‌های مفهومی «خوشبختی» را در پیکره‌ی تاریخی و معاصر زبان فارسی بررسی کنیم؛ سپس، با مقایسه‌ی نتایج حاصل از این دو پیکره، به تحول مفهوم‌سازی استعاری «خوشبختی» در ذهن جمعی فارسی‌زبانان از گذشته تا کنون دست یابیم. بنابراین، از این دو جنبه، پژوهش حاضر دارای نوآوری است.

۱-۶. پرسش‌های پژوهش

۱. حوزه‌های مبدأ^۳ مفهوم‌سازی استعاری «خوشبختی» در پیکره‌ی تاریخی (پایگاه دادگان) زبان فارسی کدامند؟

۲. حوزه‌های مبدأ مفهوم‌سازی استعاری «خوشبختی» در پیکره‌ی معاصر (پایگاه دادگان) زبان فارسی کدامند؟

۳. مقایسه‌ی استعاره‌های مفهومی «خوشبختی» در پیکره‌ی تاریخی و پیکره‌ی معاصر چه نتیجه‌ای را به دست می‌دهد؟

¹ Corpus

² Corpus-oriented

³ Source Domain